

UOT:781.

**MƏKTƏBLİLƏRİN ESTETİK TƏRBIYƏSİNDƏ MUSIQI DƏRSİNİN
YERİ VƏ ƏHƏMİYYƏTİ***Həsənova Səidə Zahid qızı**Gəncə Dövlət Universiteti*saida_nika@yahoo.com

Xülasə: *Zəngin dünyagörüşünə, yüksək estetik zövqə malik şəxsiyyət yetişdirilməsi metodistlərin, pedaqoqların və müəllimlərin qarşısında duran əsas vəzifədir. Bu işin vacib əhəmiyyətini nəzərə alsaq görürük ki, ümumtəhsil məktəbdə keçirilən musiqi dərsləri şagirdlərin estetik tərbiyəsinin inkişafında mühüm mərhələdir. Bu baxımından böyüməkdə olan gənc nəslin musiqi tərbiyəsi, təlim və təhsilin müntəzəm, ardıcıl və sistematik inkişafı, məktəblilərin estetik və bədii zövqün aşılması üzrə işlərdə musiqi dərslərinin yeri və əhəmiyyəti müəyyənləşdirilir. Məqalədə məktəblilərin həyatında musiqi tədrisinin nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğu və uşaqların estetik tərbiyəsində, onların milli ruhda tərbiyə edilməsində musiqinin böyük rol oynadığı göstərilmişdir.*

Açar sözləri: məktəb, musiqi, dərslər, estetik, tərbiyə, mədəniyyət

Ключевые слова: школа, музыка, урок, эстетика, воспитание, культура

Key words: school, music, lesson, aesthetic, education, culture

Qüvvətli təsir gücünə malik tərbiyənin şagirdlərə aşılmasında musiqinin çox böyük əhəmiyyəti var. Tərbiyənin bir çox növləri var: əxlaqi tərbiyə, fiziki tərbiyə, ekoloji tərbiyə, əqli tərbiyə, estetik tərbiyə. Əmək tərbiyəsi, musiqi tərbiyəsi və s. “Estetik tərbiyə” geniş anlayışdır. “O, təbiətdə, cəmiyyətdə, məişətdə, incəsənətdə, əməkdə, geyimdə, fikirdə, rəftar və davranışda olan gözəllikləri qavrayıb dərk etməyi, sevib qiymətləndirməyi və həyatı gözəllik qanunları ilə qurmağı uşağa öyrətməyi nəzərdə tutur. Yəni estetik tərbiyə sözünün geniş mənasında həyatın bütün sahələrindəki gözəllikləri duymaq, qavramaq, dərk etmək, düzgün qiymətləndirmək, ondan zövq almaq, gözəllik haqqında obyektiv mühakimə yürütmək və s. bu kimi keyfiyyətləri formalaşdıran tərbiyədir [3, s.16].

Dövründə, estetik cəhətdən formalaşmış şagird həyatına, fəaliyyətinə gözəllik elementləri gətirir, ətrafında baş verən prosesləri daha yaxşı qavrayır, mənfi xüsusiyyətlərə qarşı mübarizə aparır, incəsənət əsərlərini sevir və s.

Görkəmli pedaqoqlar və tədqiqatçılar şagirdlərin bədii, estetik zövqlərinin düzgün tərbiyələndirilməsi işində musiqi dərslərinin qüvvətli təsir gücünə malik vasitələrdən biri kimi həmişə yüksək qiymətləndirmişlər. Çünki musiqi dərsləri təkcə şagirdlərin estetik tərbiyəsində deyil, həmçinin əqli, əxlaqi və fiziki tərbiyəsində də mühüm rol oynayır.

Sənətşünaslıq elmləri doktoru, professor Sevdə Qurbanəliyevanın “Şəxsiyyət və musiqi” adlı kitabında tərbiyə işində şəxsiyyətin formalaşması prosesində musiqidən müəssisə, müntəzəm, səmərəli, fəal surətdə istifadə yolları göstərilmişdir. İlk növbədə isə məktəblilərin estetik, əxlaqi, əqli və fiziki, həmçinin əmək tərbiyəsində musiqinin imkanları, tərbiyənin ayrı-ayrı tərkib hissələri üzrə aparılan işlərdə musiqinin rolu və əhəmiyyəti kimi problemlər araşdırılmışdır. Müəllif məktəblilərin musiqi tərbiyəsində, şəxsiyyət kimi formalaşmasında milli musiqiyə daha geniş yer vermək və gənc nəslin gündəlik həyatına daxil olmasını vacib vəzifələrdən biri kimi elmi şəkildə əsaslandıraraq, musiqinin, xüsusən də xalq musiqisinin cəmiyyətdə, o cümlədən də yetişməkdə olan gənc nəslin hərtərəfli, harmonik

inkışafında, onların musiqi-estetik tərbiyəsində nə qədər böyük rol oynadığını geniş və ətraflı qeyd etmişdir [3, 129].

Professor Minarə Dadaşova “Musiqi müəlliminin hazırlığının metodikası” dərsləri vəsaitində qeyd edir ki, *tədris prosesində musiqi incəsənət haqqında sistemləşmiş biliklərin mütamadi toplusu tələbələrin musiqi təfəkkürünün effektiv inkişafına təkan verir* [1, s.8].

Araşdırmalar göstərir ki, estetik tərbiyə məsələləri ilə məşğul olan pedaqoq Boris Asafyev musiqini təbiətdə və insan qəlbində səslənən gözəl nə varsa, hamısının “*daim canlı təəcəssümü*” adlandırmış və musiqi ilə yalnız əyləndirməyə, onu dinləyicilərə zorla qəbul etdirməyə deyil, musiqi vasitəsilə inandırmağa və sevindirməyə çağırmışdır [7, c.7].

Qeyd edək ki, kiçikyaşlı uşaqların bədii zövqünün formalaşması musiqi tərbiyəsinin ən mühüm, eyni zamanda ən çətin məsələlərindən biridir. Uşaq yaşlarından öz xalqının musiqi əhatəsində olan insan onları ömrü boyu unuda bilmir. Sonradan həmin musiqi nümunələri uşaqlar üçün gözəllik etalonuna çevrilir. Ona görə əgər uşaq kiçik yaşlarından klassik musiqi nümunələrindən zövq alırsa, o böyüdükdə də həmin musiqiyə maraq göstərəcək.

Pedaqoji elmlər doktoru, professor Sabir Quliyev “Məktəblilərin musiqi tərbiyəsində Azərbaycan musiqisindən istifadənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi” adlı kitabında qeyd edir ki, *musiqi tərbiyəsi bir neçə formalara bölünür: sinifdə tədris edildən musiqi fənni, sinifdən xaric musiqi məşğələləri, sinifdən xaric işlər, məktəbdənkənar musiqi işləri, kütləvi-informasiya vasitələri, ailədə musiqi tərbiyəsi, musiqi tərbiyəsi üzrə müstəqil iş* [2, s.332].

Təbii ki yuxarıda qeyd olunan hər bir forma şagirdin musiqi tərbiyəsi və musiqi inkişafında vacib yer tutur. Lakin məktəblilərin estetik tərbiyəsinin formalaşmasında sinifdə tədris edilən “Musiqi” fənnini xüsusi qeyd etmək istərdik. Məhz bu fənn vasitəsilə məktəblilər Azərbaycan peşəkar musiqisinin banisi, dahi Ü.Hacıbəylinin, M.Qlinka, P.Çaykovski, V.Motsart, L.Bethoven kimi rus və Qərbi Avropa klassik bəstəkarlarının yaradıcılığı və əsərləri ilə tanış olurlar.

Qeyd edək ki, musiqi dərslərində şagirdləri estetik cəhətdən tərbiyələndirmək üçün onların nəzərini ədəbiyyat əsərlərinə, rəsmlərə cəlb etmək lazımdır. Nahaq yerə Ferents List demirdi ki, “*Rafaello və Mikelancelo mənə Motsartı və Bethoveni başa düşməyə kömək etdilər*” [5, s.20]. Bu sözləri deməklə dahi pianoçu incəsənətin müxtəlif sahələrində çalışan sənətkarların yaradıcılığındakı ümumi cəhətləri nəinki qeyd etməyə çalışmış, həmçinin şagirdləri müxtəlif sahələrdəki gözəllikləri görməyə və qiymətləndirməyə çağırmışdı.

Musiqi çox gözəl və güclü tərbiyə vasitəsidir. Ona görə də bütün təhsil pillələrində - məktəbəqədər müəssisələrində, musiqi məktəblərində, ümumtəhsil və ali məktəblərdə musiqi dərsləri düzgün tədris olunmalıdır. Bunun üçün tərbiyə, təlim və təhsil prosesi musiqi təliminin əsas prinsiplərinə əsaslanmalıdır. Pedaqoji elmləri doktoru, professor Oqtay Rəcəbov “Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası” adlı kitabında qeyd edir ki, *məktəbdə musiqi dərsləri ümumi pedaqogika prinsiplərinə əsaslanan ciddi düşünülmüş proqram əsasında həyata keçirilir* [4, s.28]. Araşdırmalar göstərir ki, elmi-pedaqoji ədəbiyyatda həmin prinsiplər aşağıdakı kimi səciyyələnir:

Tərbiyəedici təlim prinsipi. Bu prinsipi həyata keçirmək üçün musiqi müəllimi dərslərdə uşaqlarda həyatın və incəsənətin gözəlliklərinə məhəbbət hissi, pisə qarşı mənfi münasibət yaradır, gənc nəslin mənəvi, daxili aləmini zənginləşdirir. Bu da öz növbəsində uşaqlarda diqqət, təxəyyul, düşüncə və danışiq, yaradıcılıq qabiliyyətləri, estetik zövq inkişaf etdirir.

Müvafiqlik prinsipi. Bu o deməkdir ki, musiqi haqqında bilik, bacarıq və vərdişlərin həmçinin təlim üsullarının uşaqların yaş xüsusiyyətinə uyğun gəlməsidir. Bu prinsipə

əsaslanaraq musiqi proqramına daxil edilmiş repertuar uşaqların musiqi tərbiyəsi və inkişafına kömək edir.

Tədrisliklik, ardıcillıq və sistematiklik prinsipi. Tədris prosesində ilin əvvəlində ilin sonuna nisbətən daha asan repertuar materialı verilir və tədrisən material mürəkkəbləşdirilir. Bu prinsip veriləcək biliklərin mənimsənilməsinə asanlaşdırır, uşaqlarda öz gücünə inam hissini yaradır.

Əyanilik prinsipi əsasən görmək kimi başa düşülür. Musiqi dərslərində mahnı oxuma prosesində səs əyaniliyi, muxtəlif səslərin dinlənilməsi və qavranılması böyük əhəmiyyətə malikdir, çünki görmə və əzələ hiss etmə orqanları musiqi eşitmə, qavrama prosesini gücləndirir. Dinlənilən və ya ifa olunan mahnı materiallarını obrazlı şəkillər, slaydlar və müxtəlif oyuncaqlarla göstərilməsi təlim prosesini daha maraqlı edir və dərs materialının daha asan mənimsənilməsinə kömək edir.

Şüurluluq prinsipi. Qeyd edək ki, musiqi haqqında bilik və bacarıqların mənimsənilməsi o vaxt şüurlu hesab olunur ki, uşaqların qavradıqları dərs materialları başa düşülsün, məzmunu sözlə aydın deyilə bilsin. Musiqi müəllimi dərs materialının obrazı və məzmununu muxtəlif musiqi ifadə vasitələri ilə - temp, dinamika, registr, metroritm, lad və.s əlaqələndirməlidir ki, öyrədilən dərs materialı mexaniki deyil, şüurlu mənimsənilsin. Bütün bu faktorlar öz növbəsində uşaqların musiqi dünyagörüşünün və estetik tərbiyəsinin inkişafına səbəb olur.

Möhkəmlilik prinsipi. Təbii ki, dərs prosesində öyrənilmiş mahnı və ya dinlənilmiş musiqi çox zaman müəyyən müddətdən sonra yaddan çıxır. Belə hallar olmasın deyə, keçilmiş materialın vaxtaşırı təkrarı və uşaqların yadlarına salınması onların vokal bacarıq və vərdişlərinin möhkəmləndirilməsinə böyük kömək edir.

Ümumtəhsil məktəblərdə aparılan araşdırmalar göstərir ki, məktəblilərin musiqi tərbiyəsi prosesində uşaq mahnılarından istifadə olduqca vacibdir. Musiqi dərslərində şagirdlər vətənpərvərlik mövzusunda olan mahnıları xorla oxuyurlar, dinləyirlər və başa düşürlər ki, əsl sevgi Vətən sevgisidir, ilk növbədə Vətəni qorumaq və sevmək lazımdır. Bundan başqa məktəblilər təbiət, əmək, ana, dostluq haqqında mahnılar da öyrənirlər. Uşaq mahnıları vasitəsilə onların bədii və estetik tərbiyəsi geniş inkişaf olunur.

Eyni zamanda, ümumtəhsil məktəblərdə musiqi fənninin tədrisində əsas məqsədlərdən biri də şagirdlərin musiqi bacarıq və vərdişlərini, yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək və formalaşdırmaqdır. Bu zaman şagird əsas musiqi-fəaliyyətin müxtəlif növlərinə yiyələnir: xorla oxuyur, rəqs edir, musiqili-ritmik hərəkətlər, improvizasiya edir, musiqi dinləyir, sadə musiqi alətlərdə (metallofon, ksilofon) çalır, musiqi dinləyir, musiqili-didaktik oyunlarda iştirak edir, səhnəciklər qurur, rəsm çəkir və s. Bütün bu proseslər zamanı şagirdlərdə musiqi duyumu və yaddaşı, eşitmə vərdişləri, ritm hissi inkişaf edir.

Bundan başqa, məktəblilər musiqi haqqında əldə edilmiş bilikləri ətraf mühit və digər fənlər (fənlərarası integrasiya) ilə əlaqələndirirlər. Onlar musiqini dünyanın bir ayrılmaz hissəsi kimi qavrayır, tədqiq edir, təqdimatlar hazırlayır, musiqi dinləyir, öz fikirlərini aydın şəkildə ifadə edir, informasiya mübadiləsi və müzakirəsi zamanı uyğun musiqi terminologiyadan istifadə edir, etik və estetik qaydalara riayət edir. Bu zaman məktəblilər dərk edirlər ki, musiqi hər bir xalqın mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsidir..

Qeyd edək ki, neçə illərdir ümumtəhsil məktəblərdə musiqi fənni milli kurikulum əsasında keçirilir. Musiqi kurikulumu konseptual sənəd kimi təhsil sistemində mühüm yer tutur. Bu ona görədir ki, musiqi öz emosionallığı ilə insan psixologiyasına təsir edərək

mənəvi, əxlaqi keyfiyyətləri formalaşdırır və şagirdlərin estetik tərbiyəsini inkişaf etdirir [8]. Kurikuluma əsasən musiqi fənninin tədrisi prosesində müasir dərsin forma və metodlardan, yeni dərslik və dərs vəsaitlərdən, slayd və prezentasiyalardan, innovasiya və multimediyə texnologiyalarından geniş istifadə edilməlidir.

Ölkəmizdə xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin gənc nəslin estetik zövqünün tərbiyə olunmasında əsas amil kimi dəyərləndirilir, çünki milli musiqi nümunələrimizdə - xalq mahnılarında, rəqslərdə, aşıq musiqisində, muğam sənətində xalqın yüksək mənəviyyəti, onun arzu və istəkləri əks olunur. Uşaq və gənclərə ümumi musiqi tərbiyəsi vermək, onları yüksək musiqi sənətinə cəlb etmək, ən yaxşı xalq, klassik, xarici, milli musiqisi, həmçinin məşhur bəstəkarların əsərləri nümunəsində estetik zövq formalaşdırmaq, böyüməkdə olan gənc nəslin mənəvi keyfiyyətlərini dövrümüzün tələbləri ruhunda inkişaf etdirmək - musiqi-estetik tərbiyə işinin əsas istiqamətlərindəndir.

Beləliklə, ümumtəhsil məktəblərində “Musiqi” fənninin tədrisinin əsas məqsədi milli və bəşəri sənət nümunələri əsasında məktəbliləri şəxsiyyət kimi yetişdirilməsi, onların musiqi dünyagörüşünün və mədəniyyətinin, mənəvi-estetik zövqün formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsidir.

Ədəbiyyat

1. Dadaşova M. Musiqi müəlliminin hazırlığının metodikası (dərs vəsaiti). Bakı, 2010, 255s.
2. Quliyev S. Məktəblilərin musiqi tərbiyəsində Azərbaycan musiqisindən istifadənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi. Ped. elm. dok. elmi dərəcəsini almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 1996, 322s.
3. Qurbanəliyeva S. Şəxsiyyət və musiqi. Bakı, 2010, 160s.
4. Rəcəbov O., Məmmədova G. Pedaqoji təmayüllü orta ixtisas və ali məktəblərdə musiqi tədrisinin metodikası. Bakı, 2009, 202s.
5. Rəcəbov O. Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası. Bakı, 2010, 131s.
6. Гулиева Л. Эстетическая культура. Учебное пособие. Баку, 2010, 120 с.
7. Торопова А. В. Музыкальная психология и психология музыкального образования: учебник для бакалавриата и магистратуры / 4-е изд., Москва, 2016, 245 с.

Internet resursları:

8. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün “Musiqi” fənni üzrə təhsil proqramı. Kurikulum. I-IX siniflər. URL: <https://www.arti.edu.az/Musiqi-kurikulum.pdf>
9. Azərbaycan bəstəkarları və musiqişünasları. URL: <http://abm.musiqi-dunya.az>
10. Məktəblinin Elektron Musiqi Kitabxanası. URL: <http://mk.musiqi-dunya.az>

МЕСТО И ЗНАЧЕНИЕ УРОКА МУЗЫКИ В ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ

Гасанова Саида Захид кызы

Резюме

Воспитание совершенной личности с прекрасным мировоззрением и высоким эстетическим чувством – одна из главных задач, стоящих перед методистами и педагогами. Если принять во внимание важность данной статьи, то можно увидеть, что уроки музыки, проводимые в общеобразовательных школах, являются важным этапом

в развитии эстетического воспитания детей. В связи с этим значение урока музыки в развитии эстетической и художественной жизни школьников определяются регулярным, последовательным и систематическим развитием музыкального образования в обучении и воспитании подрастающего молодого поколения. В представленной статье показано насколько важно музыкальное воспитание и обучение в жизни детей, а также отмечена роль музыки в эстетическом воспитании детей, в воспитании их в национальном духе.

PLACE AND IMPORTANCE OF MUSIC LESSON IN AESTHETIC EDUCATION OF PUPILS

Hasanova Saida Zahid

Summary

Raising a perfect personality with a wonderful worldview and a high aesthetic sense is one of the main tasks facing methodologists and educators. If we take into account the importance of this work, we can see that music lessons held in secondary schools are an important stage in the development of aesthetic education of children. In this regard, the importance of music lessons in the development of the aesthetic and artistic life of schoolchildren is determined by the regular, consistent and systematic development of music education in the training and education of the younger generation. The article shows the importance of music education and teaching in children's lives, as well as the role of music in aesthetic education of children, their upbringing in the national spirit.

Rəyçi: baş müəllim Hacıyeva M.

"Musiqi fənləri" kafedrasının 27.10.2023-cü il tarixli iclasın 6 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 19 noyabr 2023-cü il